

בישול תבלין בשבת

מורגל כפי המפרשים שהבישול הוא ריכוך הדבר. ומקורם בגמ' [שבת ע"ד ע"ב] וז"ל האי מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל וכו' דמירפא רפי והדר קמיט ע"כ. אך ודאי לאו כללא הוא שהרי מצאנו בישול בענינים שאינם שייכים כלל לריכוך, כגון חימום מים, בישול מלח שמן ויין. ובאשר לגמ' הנ"ל הרי יש דרכים שונות לפרשה, ואין להאריך על זה כאן.

וא"כ יש לעיין בדברי המשנה [שבת מ"ב ע"א] וז"ל האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין וכו' ע"כ. האם בישול התבלין הוא ריכוכו או שינוי אחר בתבלין או שענין בישול התבלין הוא הוצאת הטעם שבו ע"י מים חמים. והדעת נותנת לבכר את הדבר האחרון, כי מה לנו ולשינוי שחל בתבלין עצמו. אין זו מציאות המורגשת ואין תועלת בה ואין זה מלאכתו, משא"כ הוצאת הטעם, הוא הדבר אשר כעבורו בני אדם נותנים תבלין בתבשיל והיא מלאכתו.

ואם הדברים נכונים, תובן ביתר ביאור הגמ' [שם ע"ב] וז"ל סבר רב יוסף למימר מלח הרי הוא כתבלין וכו' ע"כ. דמה לה לגמ' לדמות מלח לתבלין וכי חומרם שוה, אלא כמו שכתבלין בישולו הוא נתינת טעם בתבשיל ואמרו במשנה שבזה יש חילוק בין כלי ראשון לכלי שני, שדרך האנשים לתבל את התבשיל בכלי ראשון והיא הדרך על הצד הטוב ביותר, משא"כ התיבול בכלי שני, אין זה תיבול מעולה ואין זה מלאכה ומותר. ורצתה הגמ' לאמר שה"ה למלח. יתרה מזאת, הרי דבר ידוע הוא שהמלח שנמס במים אינו קיים כגוף בפני עצמו ולא שייך לדבר על ריכוכו או על כל שינוי אחר שבו אלא אך ורק על נתינת טעם בתבשיל. ועל פי זה תובן גם המחלוקת [שם] בין שני לשונות, שללשון ראשון יש למלח בישול אף בכלי שני וללשון אחרון אף בכלי ראשון אינו מתבשל אלא צריכא מילחא בישולא כבשרא דתורא. וכיארורו, שנחלקו האמוראים בדרכם של בני אדם מהו הדרך המעולה למלוח תבשיל, ללשון ראשון גם בכלי שני מליחת התבשיל היא מעולה והחום שבו מועיל לו ולדעת הלשון האחרון אין מליחת התבשיל המעולה אלא בזמן בישולו על האש וכל המסתפק בפחות מזה הרי זו דרך דחוקה ואינה מלאכה. [הפיסקה הזאת בדרך שונה מאגרות משה או"ח ח"ד סימן ע"ד בישול ט"ו ע"ש].

ויש להסמיק דבר זה לגמ' [שבת קמ"ה ע"ב] וז"ל כל שכא בחמין וכו' חוץ מן המליח הישן וקוליס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן וכו' הדיח מאי אמר רבי יוסף הדיח חייב חטאת אמר מר בריה דרבנא אף אנן נמי תנינא חוץ ממליח ישן וקוליס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן ש"מ ע"כ. ולא מבעיא לפירוש רש"י שם שפירש קוליס האיספנין שם דג שאוכלין אותו מחמת מלחו ע"י הדחה בחמין וכו' שזהו גמר מלאכתו והוי בישול ע"כ [ע"ש רי"ף ור"ח בענין תרנגולתא דר' אבא שגם שיטתם כן ועיין משנה ברורה שי"ח ס"ק ל"ו] שפשטות כוונתו שההדחה רק מוציאה

את המליחות מן הדג, וא"כ רואים מכך שלא רק שינוי האוכל עצמו הוא הבישול אלא כל תיקון צדדי המועיל לבני אדם ע"י חמין, וא"כ זה דומה במקצת לענינו. אך גם לדעת המפרשים [רמב"ם שבת ט' ב' ועוד] שהדחת הקולים מרככת אותו וזהו בישול דומה ענין הקולים לענין התבלין. כי יש לעיין בדברי הגמ' מה חשבה בהתחלה שלא ידעה אם חייבים על ההדחה ומה נוסף לה בסוף שפשטה שחייבים. ואם נאמר שהספק היה אם הדג נעשה רך בהדחה או לא אינו מובן מה הראיה לכך במסקנת הגמ'. אלא נראה שספק הגמ' היה בדרך ודעת בני אדם האם הדחת הקולים הוא תיקון גרוע שבני אדם עושים כן בדיעבד ובדוחק או שהוא תיקון מעולה שדרך האנשים לעשות כן תמיד ואינם רוצים ביותר מכך. ועל כך באה הפשיטות אף אנו נמי תנינא וכו' שהדחתן היא גמר מלאכתן שמע מינא. [ויש לעיין עוד בגמ' שבת ל"ח ע"ב ובמפרשים שם]. רואים מזה שגדר הבישול אינו תלוי במצב גוף הדבר המתבשל אלא בתועלת שבני אדם מפיקים וכדבר שלשמו בני אדם מתעסקים בבישול. וזה דומה לנאמר בענין תבלין.

אך את הראיה הברורה לדבר יש להביא מגמ' [ביצה ל"ד ע"א] תניא אחד מביא את האור ואחד מביא את העצים ואחד שופת את הקדרה ואחד מביא את המים ואחד נותן בתוכו תבלין ואחד מגיס כולן חייבין וכו' ע"כ. ונשאלת השאלה לשם מה מנה התנא את נתינת התבלין, שאם חייבים על בישול התבלין עצמו הרי בדרך זו היה לו למנות עוד כמה אוכלים המתבשלים בקדרה, ואין לדבר סוף. אלא נראה כנ"ל שאין גדר בישול התבלין הוא בישולו העצמי אלא נתינת טעם בתבשיל והרי נותן התבלין הוא כמסייע בבישול הבשר והוא דומה בזה לשאר האנשים המוזכרים בכרייתא זו. [ויש לאמר שגם נותן המים לא חייב מצד חימום המים שכזה אלא מצד סיוע בבישול הבשר]. ומה יפה בזה לשונו של הרמב"ם [שבת ט' ב'] וז"ל אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים ואחד נתן את הקדרה ואחד נתן את המים ואחד נתן את הבשר ואחד נתן את התבלין ובא אחר והגיס כולם חייבין משום מבשל שכל העושה דבר מצרכי הבישול הרי זה מבשל ע"כ.

הדבר הזה הוא נ"מ למעשה לכמה ענינים.

א. הדברים העומדים לחליטה, כגון תה, קפה, צמחי חליטה למיניהם ועוד, אם דרך האנשים לחלוט אותם בכלי שני וכו' בטוב ואינם זקוקים כלל לכלי ראשון ואדרכה אם יכשלו דברים כאלה הרבה טעמים יפגם, יש בחליטתם בשבת ככל כלי משום איסור דאורייתא, שהרי ענין בישולם הוא הוצאת הטעם. ואין איסור חליטתם רק מחמת חשש לקלי בישול שיש המקילים בזה בכלי שלישי [משנה ברורה שי"ח ס"ק מ"ז, אגרות משה או"ח ח"ד סימן ע"ד בישול ט"ו].

ב. הדברים הנ"ל אין בישולם בבית חרושת מתירם לחליטה מחמת שהוא בישול אחר בישול. [ובכלל זה עלי תה שבשולם בערב שבת ויבשם שאין זה מועיל ועיין משנה ברורה שי"ח ס"ק ל"ט]. שהרי בישולם בבית חרושת הוא בישול גופם ועתה בחליטה בישולם משום הוצאת טעם, והם ענינים שונים לגמרי ואין אומרים בהם אין בישול אחר בישול. [והוא כעין בישול אחר אפיה אבל הרבה יותר מכך שאף לדעת המקילים בכך בזה יש לאסור].

ג. בדיון [אגרות משה או"ח ח"ד סימנים ע"ו, ע"ז] שהיה בין הפוסקים בדבר החזרת טשולנט עם עצמות בליל שבת ע"ג האש נדון האם לעצמות יש תורת אוכל וממילא אם חייבים בשבת על ריכוכם. לפי הנ"ל יש להוסיף לדיון זה נקודה חדשה והוא נתינת טעם ע"י העצמות בתבשיל, שהרי ידוע הוא שדרך בני אדם לתת עצמות בתבשיל לשם נתינת טעם בו [ובזה אדרבה העצמות הגדולות, שעליהם הודו כולם שאין בריכוכם משום בישול שאין דרך לאוכלם ואף אולי אינם מתרככים כלל, יש בהם יותר שימוש של נתינת טעם בתבשיל מאשר בעצמות הקטנות שהרי ניתנים דוקא משום כך]. וא"כ הרוצה להחזיר תבשיל בליל שבת וכו' עצמות עליו לבדוק האם כבר הוצא הטעם כראוי מן העצמות.

אחרי כותבי זאת העירני הרב משה פטרובר על תשובת החתם סופר (או"ח ע"ד) שהביא שם דברי שו"ת גנת ורדים (כלל ג' סי' ב') שאסר לתת קפה קלוי וטחון בכלי שני משום הוצאת טעם ממנו, וראיתו מבישול סממנים שענינו הוצאת צבע, לדעתו. והחת"ס חלק עליו והבדיל בין הסממנים שאינם ראויים לכלום ואין בישולם לעצמם אלא רק להוציא את הצבע משא"כ הקפה הוא עצמו ראוי לאכילה [החת"ס הסתמך על עדותו של גנת ורדים, והוא תימא גדולה ובמיוחד שגנת ורדים עצמו כתב להיפך בין לפני בישול הקפה ובמיוחד לאחר בישולו ע"ש]. וראיתו מהתר נתינת תרנגולת מבושלת בחמין [שבת קמ"ה ע"ב] למרות שיוצא הטעם במים. ולפי מה שכתבתי לעיל אין זו ראיה שלא כל הוצאת טעם היא בישול אלא דוקא שהוא עיקר ענינו ודרך בני אדם לעשות כן והוא נעשה בדרך הטובה ביותר. וכן מה שהביא החת"ס עוד ראיה מהתר בישול מלח המבושל כבר, אין בזה הכרע שהרי על זה גופא אנו דנים. [ובכלל נפלא ממיני ראיתו, שהרי חילק בין דבר הראוי לאכילה שאין בהוצאת טעמו בישול לדבר שאינו ראוי לאכילה שיש בהוצאת טעמו בישול ובענין המלח אמר שם גם כן שהמלח המבושל כיון שראוי לאוכלו כך עם הפת אין בהוצאת טעמו בישול. ולדבריו יוצא שהמלח הלא מבושל שיש בו בישול אינו ראוי לאכילה ואין זה תואם את המציאות, וכודאי אם יש לחפש הכדל בין מלח מבושל ללא מבושל יש לחפשו בענין אחר. אך לפי מה שכתבתי לעיל אין ביניהם הבדל ובשניהם יש בישול]. עכ"פ יוצא שגם דעת החת"ס בדבר שאינו ראוי להאכל בעצמו יש בהוצאת טעמו משום בישול. ויש לציין שגם גנת ורדים אינו אוסר הוצאת טעם בכל אלא רק בדבר שאינו נאכל עם התבשיל. אבל בדבר הנאכל עם התבשיל אין בהוצאת הטעם ממנו משום בישול וראיתו מהתר נתינת תבלין בכלי שני [ע"ש]. ולפי מה שכתבתי לעיל אין זו ראיה, כי יש לחלק בין הוצאת טעם התבלין בכלי ראשון להוצאת טעמו בכלי שני שכאן הדרך היא מרווחת וזה מלאכתו וכאן אין הדרך מרווחת ביותר ואין זה מלאכתו וכנ"ל. אמנם מדברי הראשונים לא משמע שיש לבישול התבלין ענין מיוחד ואדרבא הושווה בישולו לכל בישול אחר [עיין תוס' שבת מ"א ע"ב ד"ה אבל נותן ועוד]. וגם מדברי הפוסקים נראה שלא חשו לדבר זה כל עיקר [עיין מג"א ש"ח ס"ק ל"א ועוד] וצ"ע.